

ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ В УКРАЇНІ

Анотація: у статті проаналізовано чинне законодавство України, з'ясовано його недоліки і запропоновано широкий спектр дієвих заходів запобігання «рейдерству» в Україні.

Постановка проблеми. Загальновідомо, що через «рейдерство» пройшла економіка майже всіх розвинених країн світу. Саме «рейдерство» є негативним явищем, оскільки під ним розуміють процес одержання контролю над підприємством всупереч волі законного власника/власників, що здійснюється вчиненням різного роду протиправних дій. На даний момент, за підрахунками представників Українського союзу промисловців і підприємців, наразі в країні функціонує 35–50 «рейдерських груп». Згідно з офіційними даними, найчастіше жертвами «рейдерів» стають промислові об'єкти (близько 50% усіх випадків), а також об'єкти нерухомості – 30% [1]. Загрози, які створює «рейдерство», полягають у нівелюванні інститутів приватної власності, добросовісної конкуренції, свободи підприємницької діяльності, а також корумповані судових та правоохоронних органів. Та при великому негативному значенні «рейдерства», все ж дане питання є практично не врегульованим вітчизняним законодавством.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Дослідженням даної проблеми займалися такі вітчизняні вчені, як Ю.А. Берлач, З.С. Верналій, А.А. Дорошук, В.О. Швець, А.В. Микитчик та ін.

Метою є сформулювання пропозиції щодо вдосконалення законодавства України через внесення змін до нього та окреслення основних напрямів подолання «рейдерства».

Виклад основного матеріалу. Поза всяким сумнівом, у контексті наукового аналізу становить інтерес регламентації питань про «рейдерство». Серед вітчизняних та зарубіжних дослідників існують різні думки щодо

розуміння суті «рейдерства». Саме тому наразі можемо говорити про певну невизначеність даної категорії.

Зарубіжні науковці розглядають «рейдерство» в якості корпоративного механізму управління, що стимулює менеджерів активізувати свої зусилля при здійсненні ефективного управління компанією.

Вітчизняний вчений Д.В. Зеркалов розуміє під «рейдерством» процес захоплення власності фірми або перехоплення оперативного управління за допомогою спеціально створеного та розіграного бізнес-конфлікту.

Ю.А. Берлач вважає, що «рейдерство» – це процес одержання контролю над підприємством (чи його майном) всупереч волі законного власника/власників, що здійснюється вчиненням різного роду протиправних дій з метою швидкого перепродажу об'єкта «рейдерського нападу» чи подальшого управління ним.

Вартим уваги є визначення «рейдерства», що надається в Проекті Закону України «Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за захоплення підприємств (рейдерство)», де під даним поняттям пропонується розуміти замовлення, здійснення та (або) організацію нападу на підприємство, установу, організацію з метою їх захоплення, вчинені організованою групою [2].

На основі вищевикладеного можна зробити висновок, що «рейдерство» – це процес захоплення підприємства, установи, організації організованою групою всупереч волі законного власника.

Проаналізувавши національне законодавство можна зробити висновок, що дане питання є практично неврегульованим, а нормативні акти або поправки, які приймаються до них, хоча і повинні усувати можливості для «рейдерських» захоплень навпаки відкривають нові можливості для продовження існування цього суспільно небезпечного явища.

Дана проблема почала розглядатися ще в 2007 році. Так, 1 березня 2007 року постановою Кабінету Міністрів України № 316 було прийнято

Декларацію цілей та завдань бюджету на 2008 рік [3], в якій в ч.4 п.3 зазначається, що потрібно створити надійну систему протидії відчуженню державного майна та корпоративних прав поза процесами приватизації, усунути прогалини у законодавстві, що використовуються під час протиправних захоплень підприємств (рейдерства). 13 березня 2007 року було винесено Проект Закону про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за захоплення підприємств (рейдерство) [4], який був відкликаний. Відсутність комплексного законодавства, яке б врегульовувало дане питання, призводить до того, що деякі нормативні акти або повністю, або частково втрачають свою актуальність, на основі чого з'являються прогалини в законодавстві. А прийняття нових нормативних актів, як правило, має хаотичний характер. Поширена сьогодні і ситуація, за якої чинні нормативні акти своїми нормами прямо суперечать один одному, або суперечливі нормативні акти приймаються одним і тим самим державним органом.

Так, у цьому напрямку вкрай необхідним є комплексне удосконалення чинного законодавства України щодо заповнення прогалин в правовому регулюванні корпоративних відносин, виключення можливості двоякого тлумачення правових норм, що активно використовується рейдерами, а також забезпечення жорсткої відповідальності як для осіб, що займаються рейдерськими захопленнями, так і для посадових осіб, які їм сприяють [5]. На основі цього, вважаємо за потрібне, чітко вирішити яку саме відповідальність повинні нести учасники «рейдерства». Науковці поділилися на дві групи: 1) які виділяють адміністративну (І.В. Спасибо-Фатєєва, Ю.А. Берлач) і 2) кримінальну (Н. Гуторова, О.Б. Тарашанська, В.О. Швець) види відповідальності за цей вид незаконної діяльності. Погоджуємося з думкою останніх вчених, оскільки відповідна діяльність негативно впливає на розвиток господарства в Україні, несе велику кількість негативних наслідків і тому криміналізація «рейдерства», тобто доповнення Кримінального кодексу

України новим складом злочину, оскільки такий вид юридичної відповідальності забезпечить реалізацію норм статті 41 Конституції України, згідно з якою кожен має право володіти, користуватись і розпоряджуватись своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, є виправданою [6].

З іншого боку, у 2015 році було захищено кандидатську дисертацію, авторка якої дотримується необхідності застосування комплексу заходів різногалузевої відповідальності – і цивільно-правової, і господарсько-правової, і адміністративної, і кримінальної, і майнової, і дисциплінарної тощо, оскільки на боці «рейдерів» можуть бути і колективні суб'єкти, і громадяни-працівники, і державні службовці – судді, прокурори, поліцейські, керівники місцевих адміністрацій та ін. [7]. Такий підхід також заслуговує на підтримку і застосування.

Проте, окрім прогалин у національному законодавстві, важливим елементом процвітання «рейдерства» є недосконалість судової системи та одержання неправомірної вигоди в судах, оскільки дослідивши національне законодавство можна зробити висновок, що суди нічого не роблять для протидії «рейдерству». Так, прийняття рекомендацій Президії Вищого господарського суду України «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин» № 04-5/14 від 28 грудня 2007 року та узагальнення судової практики з вирішення корпоративних спорів Верховного Суду України свідчить саме про те, що суди не стоять осторонь існуючої проблеми. Хоча сьогодні є непоодинокими рішення судів, на підставі яких власників великих пакетів акцій без їх відома позбавляють корпоративних прав на користь «рейдерів», не маючи на це жодної законної підстави [8].

О.Б. Таращанська зазначає, що ефективність протидії «рейдерству» полягає не стільки у встановленні кримінальної відповідальності за вже вчинене захоплення підприємства, скільки в унеможливленні надання таким діям вигляду законних, а саме – уникненні фальсифікації судових рішень, їх

реєстрації минулими датами, підроблення журналів реєстрації позовних заяв, апеляційних та касаційних скарг, вхідних документів, що використовуються для ведення діловодства в судах. Вищий Раді юстиції України за наявності неправомірних рішень судів необхідно вживати заходів щодо притягнення суддів до відповідальності. Для цього слід узагальнити практику притягнення до відповідальності, накладення дисциплінарних стягнень, позбавлення повноважень суддів, пов'язаних з «рейдерством» [9].

Практика свідчить, що найефективнішим від захоплення підприємства «рейдерами» є захист превентивного характеру. Його стратегічна мета – максимальне підвищення вартості захоплення підприємства для того, щоб зробити атаку «рейдерів» нерентабельною, а отже, недоцільною. Відповідно, власникові необхідно здійснити заходи, щоб перевести інтерес потенційного «рейдера» з площини корпоративного захоплення на цивілізований механізм об'єднання та поглинання. Для цього слід здійснити системну реструктуризацію бізнесу, що дасть змогу створити таку систему володіння і управління найбільш привабливими активами, яка зробить захоплення «рейдерами» підприємства нерентабельним бізнесом [8]. У науковій літературі слушно зазначається, що при усіх позитивах організаційно-правової форми акціонерного товариства загроза «рейдерства» є найбільш вірогідною саме для цієї форми суб'єктів. Тому краще її мінімізувати на стадії утворення нового суб'єкта. Отже, утворення акціонерних товариств містить у собі загрозу. Однак ця форма є найбільш поширеною серед суб'єктів господарювання великого підприємництва. Тому нехтування нею не завжди є виправданим. Проте в окремих випадках можна реорганізувати акціонерні товариства у товариства з обмеженою відповідальністю [10, с. 140-141].

Висновки. На основі викладеного можна сказати, що «рейдерство» – це процес захоплення підприємства, установи, організації організованою групою всупереч волі законного власника. Воно є складним за характером явищем, складається з великої кількості комбінацій, несе негативні наслідки,

але є практично нерегульованим вітчизняним законодавством. Виходячи з цього, проблему «рейдерства» можна вирішити шляхом прийняття єдиного комплексного закону, а також посиленню протидії корупції в судочинстві.

Список використаних джерел:

1. Эффективная работа антирейдерской комиссии – шаг к модернизации и наведению порядка с бизнес-климатом / Урядовий портал: Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246826477.
2. Берлач Ю.А. Адміністративно-правове забезпечення протидії рейдерству в Україні [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Ю.А. Берлач; Державний вищий навчальний заклад «Запорізький національний університет. — Запоріжжя, 2014. — 205 с.
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Декларація цілей та завдань бюджету на 2008 рік (Бюджетна декларація) від 1 березня 2007 р. №316 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/КР070316.html.
4. Проект Закону про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за захоплення підприємств (рейдерство) від 13.03.2007 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=3300&skl=6.
5. Швець В.О. Основні напрямки подолання рейдерства в Україні / В.О.Швець // Європейські перспективи. — 2012. — № 2(2). — С. 146-152.
6. Крутов В. Правове забезпечення протидії рейдерству в Україні / В.Крутов, Ю. Берлач // Право України. — 2009. — № 9. — С. 133-139.
7. Туркот О. А. Правовий захист акціонерних товариств від посягань на їх майно та органи управління : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Туркот Ольга Андріївна. — Кривий Ріг, 2015. — 240 с.

8. Микитчик А.В. Головні напрями запобігання рейдерству в Україні / А.В. Микитчик // Науковий вісник Академії внутрішніх прав. — 2013. — № 3. — С. 217-222.
9. Таращанська О.Б. Державна протидія рейдерству в корпоративному секторі економіки України / О.Б. Таращанська // Державне управління: теорія та практика. Електронне наукове фахове видання. — 2010. — № 2. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10tobseu.pdf>.
10. Деревянко Б. В. Правове регулювання господарської діяльності навчальних закладів : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.04 / Деревянко Богдан Володимирович. — Донецьк, 2014. — 504 с. // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/handle/123456789/12544>.

Захарченко В.О. Шляхи протидії рейдерству в Україні / В.О. Захарченко // Молодіжний науковий вісник Української академії банківської справи. Юридичні науки. - 2015. - № 2(9). - С. 32-35.